

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
VI Međunarodni naučni skup

danas

SPECIAL
EDUCATION
AND REHABILITATION
today

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
6th International Scientific Conference

*Zbornik radova
Proceeding*

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VI međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 14–16. septembar 2012.

The Sixth International Scientific Conference

**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 14–16, 2012

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2012.
Belgrade, 2012

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova Proceedings

VI međunarodni naučni skup
The Sixth International Scientific Conference
Belgrade, 14–16. 9. 2012.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž / Circulation:

200

ISBN 978-86-6203-037-5

SPOSOBNOST IMENOVANJA I DEFINISANJA POJMOVA KOD DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA¹

Ivana Veselinović, Zorka Kašić, Svetlana Slavnić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U radu se izlažu rezultati pilot istraživanja razvoja leksikona u maternjem jeziku sa aspekta imenovanja i definisanja pojmova. Ovaj aspekt je odabran zbog toga što je nivo razvijenosti leksikona i sposobnost definisanja pojmova važan pokazatelj jezičkog razvoja.

Cilj istraživanja bio je da se ispita sposobnost imenovanja i definisanja kod dece predškolskog uzrasta kako bi se pratio proces usvajanja različitih dimenzija značenja reči.

Uzorak je obuhvatao tridesetoro dece, uzrasta 3 do 7 godina. Na svakom od ispitivanih uzrasta bilo je po 6 ispitanika. Ispitanici ženskog i muškog pola bili su zastupljeni u istom broju, po troje na svakom ispitivanom uzrastu. Sva deca su bila prosečnih intelektualnih sposobnosti.

Istraživanje je rađeno 2011. godine u Predškolskoj ustanovi „Boško Buha“ u Beogradu. Svi ispitanici testirani su Testom rečnika za decu od 3 do 7 godina. Podaci o intelektualnom statusu ispitanika preuzeti su iz dečje dokumentacije. Rezultati su kvantitativno i kvalitativno analizirani.

Komparativna analiza rezultata testiranja na različitim uzrastima pokazuje da se dečje sposobnosti imenovanja i definisanja pojmova razvijaju sa uzrastom, odnosno da se leksikon ekspanzivno bogati prema starijem predškolskom uzrastu. Definisanje kojim se ističu karakteristike koje jedan pojam jasno odvajaju od ostalih pojmova javlja se samo sporadično.

Ključne reči: *leksikon, imenovanje, definisanje pojmova, jezički razvoj*

UVOD

Jezičko imenovanje zasniva se na principu simbolizacije prema kome se neki predmet ili pojava iz stvarnog ili imaginarnog sveta reprezentuje nekim elementom jezika (Bugarski, 1996). Da bi razvilo sistem simbolizacije, dete paralelno mora i da stekne neophodna saznanja o predmetima i pojavama. Ograničenost detetovog znanja u odnosu na znanje odraslog utiče na postepenost jezičkog razvoja. Za povezivanje zvuka i značenja u jeziku (koje se stiče preko leksike i gramatike) ključnu ulogu ima leksičko-semantički razvoj. Tezom o usvajanju semantičkih crta tvrdi se da detetu u trenutku korišćenja prepoznatljivih reči, puno značenje tih reči nije poznato. Dete za upotrebljene reči koristi samo deo „leksičkih ulaza“, a ti ulazi samo po nekim komponentama značenja odgovaraju leksičkim ulazima odraslog govornika (Klark, 1985). Da bi se došlo do definisanja značenja nekog imenovanog pojma uočavanjem njegovih opštih i posebnih karakteristika, koje ga potpuno diferenciraju od drugih pojmova, potrebno je da se steknu uslovi kognitivne i leksičke zrelosti (Kašić, 2002). Praćenjem uspostavljanja sposobnosti definisanja prati se „proces saznavanja i stvaranja značenja neke reči u svesti osobe koja tu reč upotrebljava. Jedan od osnovnih uslova za davanje definicije je poznavanje značenja pojedinih reči i opažanje karakterističnih svojstava pojma koji se objašnjava“ (Vasić, 1991).

Prilikom usvajanja značenja reči koje imenuju pojam za koji postoji konkretna predstava („konkretne“ imenice) koristi se jedan tip leksičkih ulaza, a prilikom usva-

¹ Rad je realizovan u okviru projekata OI 178002 i OI 179055, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

janja značenja reči koje imenuju pojam za koji postoji samo konkretna manifestacija („apstraktne“ imenice) koristi se drugi tip leksičkih ulaza (Kašić, 1998). Tradicionalno se u klasifikaciji imenica koristi podela na konkretne i apstraktne prema pomenutom kriterijumu, a u ovom radu se navodnicima ističe nepreciznost ovih termina zato što je svaki jezički znak nužno apstraktan.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je da se ispita sposobnost imenovanja i definisanja kod dece predškolskog uzrasta, kako bi se pratio proces usvajanja različitih dimenzija značenja reči, odnosno proces usvajanja značenjskih komponenti „konkretnih“ i „apstraktnih“ imenica.

Pragmatični cilj istraživanja bio je sprovođenje pilot-istraživanja radi sinhronijske provere mernog instrumenta za ispitivanje sposobnosti imenovanja i definisanja pojmova na predškolskom uzrastu i njegova relativna adaptacija.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je sprovedeno u periodu jun - septembar 2011. godine u Predškolskoj ustanovi „Boško Buha“, u radnoj jedinici „Dunavska bajka“, u Beogradu.

Uzorak je obuhvatio N=30 ispitanika uzrasta 3 do 7 godina. Na svakom od ispitivanih uzrasta bilo je po 6 ispitanika. Ispitanici ženskog i muškog pola bili su zastupljeni u istom broju, po troje na svakom ispitivanom uzrastu.

Svi ispitanici su imali tipične intelektualne sposobnosti za svoj uzrast. Podaci o intelektualnom statusu ispitanika preuzeti su iz dečje dokumentacije.

Svi ispitanici testirani su Testom rečnika za decu od 3 do 7 godina (Smiljka Vasić, 1991). Ovaj test čini lista od 100 konkretnih i apstraktnih imenica, grupisanih u pet subtestova. Svaki od subtestova odnosi se na određeni uzrast, od 3 do 7 godina. Za prvi ispitivani uzrast, od 3 do 4 godine, test-rečnik se sastoji od 20 imenica; za drugi uzrast, od 4 do 5 godina, test-rečnik se sastoji od 40 imenica, jer se na osnovu od 20 imenica za decu od 3 godine dodaje 20 novih, za treći uzrast, 5 do 6 godina, dodaje se sledećih 20, takođe se za uzrast od 6 do 7 godina dodaje novih 20 reči.

Sve reči u test rečniku su imenice, jer ispitivanja dečjeg rečnika pokazuju da su imenice najčešća kategorija reči ne samo u rečniku dece, već i u različitim uzorcima jezičke gradje u rečniku odraslih govornika.

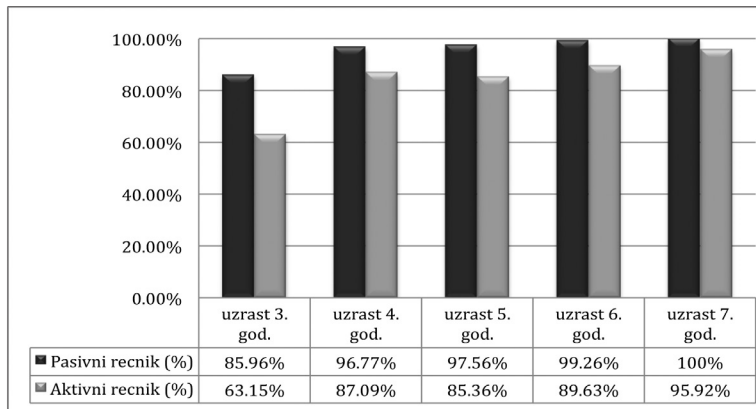
Test obuhvata dva tipa imenica: „konkretna“ i „apstraktne“ (prema klasičnom lingvističkom razvrstavanju). Konkretne imenice su tzv. „reči predmeti“ i one su likovno prikazane. Ova kategorija imenica omogućava da se procene različiti nivoi poznavanja reči kod dece, i to prvi nivo: prepoznavanje značenja reči pomoću slike „imenovanje predmeta“ i drugi nivo: mogućnost definisanja reči, tj. poznavanje reči na nivou definicije. Apstraktne imenice imenuju pojmove koji se ne mogu prikazati slikom, ali njihovo poznavanje ukazuje ne samo na nivo razvijenosti dečjeg opšteg rečnika, već i na postignuti nivo celokupnog dečjeg jezičkog razvoja. Reči u Testu su odabrane i grupisane na osnovu dva kriterijuma: frekventnost u govoru i uzrast, tako da u subtestovima namenjenim deci mlađeg uzrasta prevladavaju tzv. „reči predmeti“, a manje su zastupljene apstraktne imenice. Broj novih „reči predmeta“ se smanjuje srazmerno uzrastu, dok se broj apstraktnih imenica povećava. Isto tako, za mlađe uzraste upotrebljene su apstraktne imenice koje su izrazito frekventne, a kod starijih uzrasta dodaju se i apstraktne imenice koje su manje zastupljene u svakodnevnom govoru.

REZULTATI

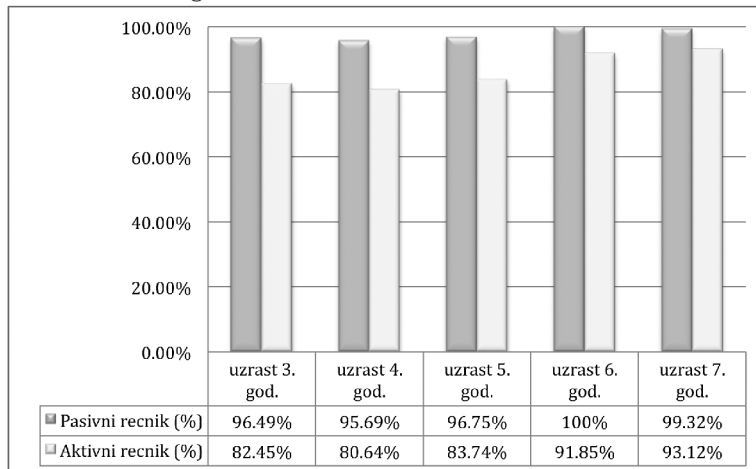
Rezultati istraživanja su kvantitativno i kvalitativno analizirani.

Postignuća ispitanika na Testu koja se odnose na dečju sposobnost imenovanja (test reči „konkretne imenice“) su kvantitativno analizirana i u domenu aktivnog i domenu pasivnog leksikona.

Rezultati testiranja test rečima „konkretne imenice“ pokazuju da se dečija sposobnost imenovanja razvija sa uzrastom, u domenu i aktivnog i pasivnog leksikona (Grafikoni 1 i 2).

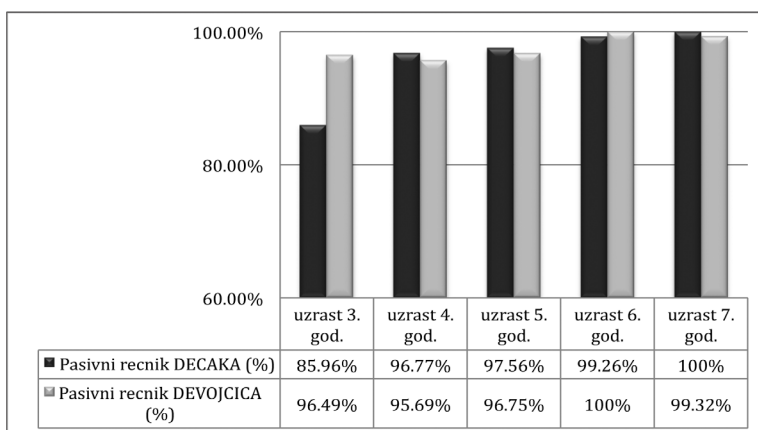

Grafikon 1 – Postignuće dečaka na Testu rečnika – „konkretne imenice“

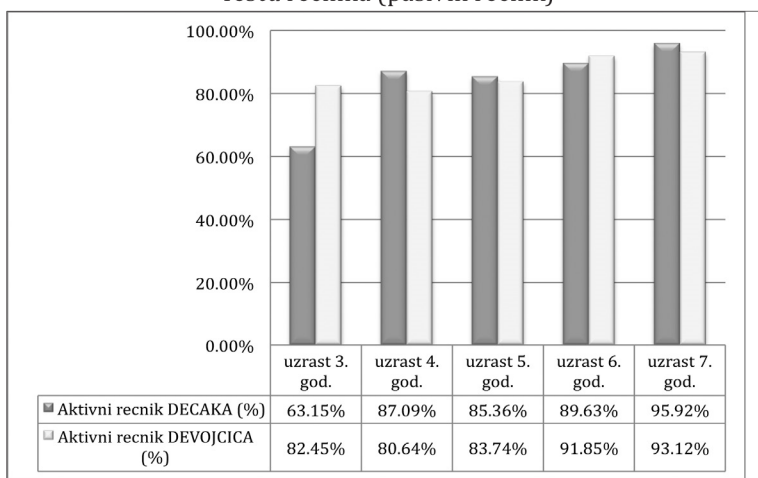

Grafikon 2 – Postignuće devojčica na Testu rečnika – „konkretne imenice“

Komparacija rezultata dečaka i devojčica za ispitivane „konkretne imenice“ ne ukazuje na značajne razlike u postignućima dečaka i devojčica, kako na nivou aktivnog, tako ni na nivou pasivnog leksikona. Bitnija razlika u postignutim rezultatima na Testu kod dečaka i devojčica primećena je samo kod trogodišnjaka, u korist devojčica, izrazitije u pogledu aktivnog leksikona (Grafikoni 3 i 4).

Grafikon 3 – Komparacija postignuća dečaka i devojčica na Testu rečnika (pasivni rečnik)

Grafikon 4 – Komparacija postignuća dečaka i devojčica na Testu rečnika (aktivni rečnik)

Ispitivano je definisanje i „konkretnih” i „apstraktnih” leksema koje imenuju pojmove (mada se u Testu predlaže samo definisanje „apstraktnih”), jer definisanje može da pokaže kako se usvajaju različite dimenzije značenja reči, odnosno moguće je na ovaj način pratiti proces usvajanja značenjskih komponenti i „konkretnih” i „apstraktnih” imenica i leksičko-semantičku zrelost. Ovim načinom ispitivanja nastao je korpus od 1800 definicija, koje su kvalitativno analizirane i klasifikovane.

DISKUSIJA

Procena nivoa razvijenosti leksikona pokazuje da se sa uzrastom leksikon ekspanzivno bogati prema starijem predškolskom uzrastu (i u domenu aktivnog i u domenu pasivnog leksikona). Nije zapažena tendencija bitnog uticaja pola na razvoj leksikona. Razlika je primećena jedino kod trogodišnjaka (devojčice su imale bolje rezultate). Našim pilot istraživanjem obuhvaćen je mali uzorak, a ako bi se na većem uzorku došlo do sličnih rezultata, to bi ukazivalo na razliku u komunikativnoj sposobnosti dečaka i devojčica, odnosno ranijoj spremnosti devojčica na jezičko izlaganje.

Pokazalo se da je u ispitivanoj populaciji ovaj test (u domenu ispitivanja nivoa razvijenosti leksikona) prilično nediskriminativan, što potvrđuju dobri rezultati na celom testu, a naročito ne mnogo velika razlika između aktivnog i pasivnog leksikona. To ne znači da Test ne može biti diskriminativan kada se ispituje atipična populacija. Dobri rezultati kod tipične populacije mogu se uzimati kao norma u odnosu na koju se mogu posmatrati problemi atipične populacije.

Procena nivoa razvijenosti leksikona sa stanovišta definisanja omogućila je klasifikovanje definicija u određene tipove prema značenjskim komponentama koje se iznose u definiciji. Primećeno je i da se dečja sposobnost definisanja pojmova, počevši od deikse (Kašić, 1998), razvija sa uzrastom.

Prilikom definisanja „konkretnih imenica“ zabeležena je upotreba deset različitih tipova definicija (Tabela 1).

Tabela 1 – Definisanje „konkretnih imenica“ (tipovi definicija)

	TIPOVI DEFINICIJA	PRIMERI
1.	Deiksa	<i>Vetar- ono je vetar (pokazuje napolju da duva vetar)...</i>
2.	Konkretna predstava	<i>Čovek - To je čika Milenko...</i>
3.	Predstava sa uopštavanjem	<i>Pas - to je neka kuca...</i>
4.	Konkretna funkcija	<i>Knjiga- Ja imam kući knjigu i čitam bajku...</i>
5.	Uopštena funkcija	<i>Knjiga - je kad otvoriš i čitaš; Meso - ono što se sprema; Prozor - nešto što se otvara da se izluftira soba i kroz njega se gleda...</i>
6.	Mesto i opis nekih karakteristika	<i>Kiša - napolju je padala...</i>
7.	Mesto	<i>Sunce - ono je gore; Mesec - to se pojavi noću na nebu...</i>
8.	Navođenje jedne od osobina	<i>Ptica - ptica je ovalika, Mesec - mesec je mali...</i>
9.	Opis više karakteristika	<i>Drvo - drvo je veliko, ima i lišće; Reka - ima puno vode i brodovi; Kiša - to je isto voda, samo pada sa neba i u obliku kapljica je; Glava - nešto što ima oči, nos, usta i kosu...</i>
10.	Karakteristike koje jedan pojam jasno odvajaju od ostalih pojmova (samo sporadično se pojavljuju)	<i>Čovek - je živo biće koje diše i priča</i>

Za definisanje „apstraktnih imenica“ ispitanici su upotrebili pet različitih tipova definicija (Tabela 2)

Tabela 2 – Definisanje „apstraktnih imenica“ (tipovi definicija)

	TIPOVI DEFINICIJA	PRIMERI
1.	Fonološke asocijacije	<i>Smrt - kad smrdi; Krivica - kad se udariš u krivo nešto; Napredak – kad si prvi u redu u dvorištu; Poštovanje - kad si pošten...</i>
2.	Funkcija (kada se pojam konkretizuje)	<i>Boja - to je nešto za farbanje...</i>
3.	Asocijacije na konkretnu manifestaciju pojma	<i>Vrućina - imam male suknjice...</i>
4.	Opis situacija kojima se pojam konkretno manifestuje (<i>najčešće su</i>)	<i>Bogatstvo - kad imaš puno para za bacanje; Kazna - kad vaspitačica kaže: „U kaznu!"; Bol - kad boli stomak; Glad - ja kažem da sam gladna a mama da meni čokoladu; Rad - kad ideš u radnju i kupiš hleb; Nada - kad se nadaš sladoled da će da ti mama kupi; Zadovoljstvo - kad si sit ; Budućnost - to je šta ću biti kad porastem; Život - to je kad se rodiš, pa rasteš, pa budeš tata, pa deda, pa umreš, to je sve život...</i>
5.	Karakteristike koje jedan pojam odvajaju od ostalih pojmova (<i>samo sporadično se pojavljuju</i>)	<i>Budućnost - to je ono posle; Otac - to je roditelj isto kao mama...</i>

ZAKLJUČAK

Rezultati kvantitativne analize su pokazali da upotrebljeni Test sinhronijski adaptiran može služiti kao prosečna norma postignuća tipične populacije na uzrastu od 3 do 7 godina za imenovanje.

Kvalitativna analiza tipova i podtipova definicija omogućuje praćenje procesa uspostavljanja sposobnosti definisanja.

Kvalitativna analiza tipova i podtipova definicija omogućuje praćenje procesa usvajanja značenjskih komponenti i različitih dimenzija značenja reči, što može predstavljati jedan od načina ispitivanje leksičko-semantičke zrelosti.

LITERATURA

1. Bugarski R. (1996). *Lingvistika o čeveku*. Beograd: Čigoja štampa/XX vek (Sabrana dela, 3).
2. Kašić Z. (1998). Postupnost uspostavljanja značenjskog odnosa hiponimije u dečjem leksikonu. *Beogradska defektološka škola*, br.2, 96-107.
3. Kašić Z. (2002). Agramatična produkcija i semantička „zbrka“ kod dece ranog školskog uzrasta. *Istraživanja u defektologiji, broj 1*. Beograd: Defektološki fakultet, 113-130.
4. Kašić Z. (1999). Jedan prilog rasvetljavanju deikse. *Srpski jezik, IV/1-2*, 481-486.
5. Klark E. (1985). *Šta sadrži reč: o detetovom usvajanju semantike*. U *Razvoj govora kod deteta* (priređivač: Nada Ignjatović Savić). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 157-197.
6. Vasić, S. (1991). Veština govorenja: vežbe i testovi za decu i odrasle. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje učitelja.

THE ABILITIES OF NOMINATION AND DEFINITIONS IN PRESCHOOL CHILDREN

Ivana Veselinović, Zorka Kašić, Svetlana Slavnić
University of Belgrade – Faculty of Special Education
and Rehabilitation

The paper presents the results of a pilot study of the development lexicon in native language in terms of naming and defining terms. This aspect was chosen because the level of development of vocabulary and the ability to define concepts is an important indicator of language development.

The aim of this study was to investigate the ability of naming and defining in preschool children in order to monitor the process of adopting different dimensions of meaning of words.

The sample consisted of thirty children, aged 3 to 7 years. Each age was represented by 6 respondents. Female and male respondents were represented in the same number, three of each sex per age examined. All the children were of average intellectual ability.

The survey was conducted in the period June-September 2011 in the preschool institution „Bosko Buha”, in „The Danube Fairy Tale” branch in Belgrade. All subjects were tested by Vocabulary Test for Children from 3 to 7 (Smiljka Vasic). Data on the intellectual status of the respondents were taken from the children’s records. The results were analyzed quantitatively and qualitatively.

Comparative analysis of test results at different ages shows that children’s ability to name and define concepts develops with age, which means that the lexicon is expanding as children grow towards older preschool age, and that defining is mostly at the level of functional definitions. Defining, which highlights the characteristics that clearly distinguish one term from another, occurs only sporadically.

Key words: *lexicon, naming, defining concepts, language development*